

اسرار الافاغنه

1580ء

ليکونکے

حسین زوے د صابر زوے د خضر

اردو ترجمہ او پېژندگار
Ketabton.com
سعود الحسن خان روھیلہ

پښتو ترجمہ

ډاکټر محمد زبیر حسرت

خوروونکي

د ادبي دوستانو مرکه مردان

پښتونخوا

ټول حقونه محفوظ دي

ضابطه

لېکونکې

حسېن زوے د صابر زوے د حضر

اردو ترجمه او پېژندګلو

سعود الحسن خان روھيله

پښتو ترجمه

ډاکټر محمد زېر حسرت

کمپوزنگ اېنډ ډيزائننگ

قاري ادریس خان/ حیات روغانه

خوروونکي

د ادبي دوستانو مرکه، مردان

ورومبې چاپ اکتوبر 2014ء

د چاپ ځای

عامر پرنټرز اېنډ پبلشرز، جنگي محله، پېښور

قیمت 50 روپۍ

انتساب

د سعود الحسن روھيله پۀ نوم
چې دا تاريخي دستاوېزي د پښتنو د پاره
محفوظ کړے دے

سوغات

د مستشرقينو او پښتنو محققينو

سپېڅلو روځونو ته

پښتو

سینگار

1. پېژندگلو 6
2. د تصنيف، تلخیص او ترجمې زمانه 9
3. نسخه 10
4. د کتاب اهمیت او خاصیت 10
5. د "اسرار الافاغنه" په حقله د خط ترجمه 14
6. "اسرار الافاغنه" 16
7. د صدر حاشیه 22
8. د زړه خبره 23

پېژندګلو

د پښتنو افغانانو په حسب نسب په مينځنۍ دوره کښې ځينې کتابونه ليکلي شوي دي. دېو کښې زيات مشهور "مخزن افغاني" (1662ء) دے چې د پښتنو د نیکونو او د دوي د قبائلي وېش په حقله پکښې تفصيلي بحث شوی دے. دې پسې د حافظ رحمت خان "خلاصۃ الانساب" (1761ء) دے چې د مخزن افغاني نه تقريباً 160 کاله پس ليکله شوی دے. په مخزن اکثر دا اعتراض کېږي چې هغه يو درباري مؤرخ ليکله دے چې د مغلو د طنز نه د بچ کېدو په غرض د افغانانو لپاره د بني اسرائيل کېدو نظريه وړاندې کوي. نور کوم کتابونه چې په دغه دور کښې ليکلي شوي دي مثلاً "تاريخ شېر شاهي" او "واقعات مشتاقی" يعني "تاريخ داودي"، په دېو کښې د افغانانو د بني اسرائيل کېدو متعلق هېڅ خبره نشته. د مخزن نه وړاندې يو بل تصنيف "تواریخ دولت شېر شاهي" (1548ء) کښې هم افغانانو ته بني اسرائيل وئيلي شوي دي. دا د 1548ء تصنيف دے چې د شېر شاه يو امير ته منسوب دے.

د شېخ قاسم د پلار شېخ قدم د تره زوي شېخ اکا ابن شېخ طاهر د همايون بادشاه هم عصر وه، دا شان شېخ قدم هم د همايون بادشاه معاصر ښکاري او شېخ قاسم د اکبر بادشاه — د مخزن يوه نسخه کښې د شېخ قاسم د ولادت کال 956 هـ / 1549ء او د وفات کال 1016 هـ / 1607ء درج دے.

په شېخ قاسم د دومره اوږد بحث نه مقصد دا دے چې د حسين ابن صابر دور د 1550ء نه تر 1600ء تر مينځه وه او حسين دا کتاب هم دې دوران کښې ليکلی دے. د حسين د وفات په حقله مونږ ته څه علم نشته البته مستقل سکونت يې په هندوستان کښې وه.

د حسين دا کتاب پښتو ژبه کښې وه او مولوي خيرالدين نومي يو سړي يې فارسي کښې ترجمه کړې ده چې عام هندوستانيان ترې فائده پورته کړي. د مولوي خيرالدين په حقله هم څه معلومات نشته البته دومره اندازه کېږي چې هغه په پښتو او فارسي دواړو ژبو پوهېده او د "مولوي" ټکي يې د مذهب سره د تړون څرگندونه کوي. شائد د اصل ليکونکي حسين په شان هغه هم د پښتنو له نسله وه.

هنري ونسيتارټ (Henry Vansittart) چې د دې فارسي تلخيص يې انگرېزي ته اړولې دے. په 3 جون 1732ء کښې په لندن کښې پېدا شوې وه، د ريډنگ سکول او ونچسټر کالج نه يې تعليم حاصل کړې وه. بيا يې په مېلمېنهم کښې صرف د 13 کالو په عمر کښې د ايست انډيا کمپنۍ ملازمت کښې داخل شې او فوټ سپنټ ډېوډ د پاره لاره او په 1760ء کښې يې د فورټ ولیم د گورنر په حيثيت او د انډيا کونسل د صدر په طور بنگال هندوستان کښې تقررې وشوه. بنگال کښې د مير جعفر په ځای د مير قاسم صوبدار مقررول هم د ده کارنامه وه. دې دوران کښې د کمپنۍ او مير قاسم تعلقات خراب شول او هنري استعفي ورکړه. په 1764ء کښې انگلستان ته ستون شې. په 1769ء کښې يې هم د دې کمپنۍ ډائريکټر وټاکلو او هندوستان ته يې راواستولو. له دې وړاندې يې حالات څېړي يني دي. د

ځينو خيال دے چې هغه په 1770-1771ء کښې هندوستان د راتلو په وخت جهاز کښې غرق شوی دے.

(Encyclopaedia Britannica 1968, vol_22, p_ 978.

خو د نظر لاندې تصنيف نه پته لگي چې هغه تر 1784ء ژوند ۽ وه څنگه چې دې کتاب کښې د شامل خط نه څرگنده ده بلکې تر 1784ء پورې په کلکته کښې وو. خو 1787ء کښې د خپل دغه ليک په رساله Asiatic Research کښې شائع کېدو نه مخکښې په حق ورسیده ځکه چې دغه وخت يې د هغه د نامې سره د ولیم جونز "مرحوم" تکه استعمال کړی دے. 1770ء يا 1771ء کښې د هنري وفات غېر يقيني دے ځکه چې هغه د دې کتاب په اخره کښې حافظ رحمت خان د پاره "مرحوم" ليکله دے چې په اپريل 1774ء کښې شهيد شوی وه. هنري د علم او ادب سره مينه لرله چې ثبوت يې د "اسرار الافاغنه" د فارسي نه انگرېزي کښې ترجمه کول دي. د دې نه څرگندېږي چې هغه په فارسي هم ښه پوره عبور لرلو.

د تصنيف، تلخيص او ترجمې زمانه:

هنري ونسيټارټ تلخيص ش ۽ متن انگرېزي کښې ترجمه کړه او په 3 مارچ 1784ء کښې يې له کلکتې لندن ته ولېږه. له دې څرگنديږي چې انگرېزي ترجمه په 1784ء کښې په کلکته کښې شوې ده. د دې کتاب فارسي کښې د ترجمې او تلخيص څه پته نه لگي. د هنري وينا ده چې هغه ته د فارسي دا تلخيص څه موده وړاندې په لاس ورغلي وه ځکه نو ښکاره ده چې دا تلخيص د هغه په ايماء نه دے شوی ځکه هغه به دا ضرور وئيل چې دا تلخيص هغه کړی دے. بل په هغه دور کښې به انگرېزانو آفسرانو اردو کښې ترجمې کولې. شايد دا تلخيص مولوي خيرالدين روهيلکنډ د حکمران (نواب) حافظ رحمت خان (شهيد) په دور کښې کړی وي ځنگه چې يې له کردار ښکاره ده. چې هغوي به د دا قسمه کارونو ډېره حوصله افزايي

کوله. دا کتاب پښتو کښې کله لیکلې شوې دے، دا نه ده څرگنده خو دې کښې د عادل شاه سوري د حکمران کېدو ذکر دے نو ځکه خیال دے چې دا به د هغه د وفات 1550ء نه وروستو لیکلې شوې وي خو د دې لیکونکې حسین چونکې د شېخ قاسم 1549ء (پېدايش) مرید وه نو ځکه د شېخ قاسم تر ځوانۍ به انتظار کول وي یعنې هاغه وخت کله چې شېخ قاسم د دې قابل شي چې نور د ځان مریدان کړي او زما د اندازې مطابق دا سن 1580ء یا 1585ء پکار دے.

نسخه:

زما د علم مطابق د دې تصنیف اصل پښتو نسخه لا نه ده ترلاسه شوې. شاید په کلکته، برتیش میوزیم (لایبرېري لندن) یا بل کوم ځای موجوده وي. د فارسي تخلص شوې نسخه یقیناً چې د ایستې انډیا کمپنۍ افسرانو سره وه چې اوس د هغې هم پته نه لگي چې چرته ده؟ خو د انگرېزي ترجمه چې په 1784ء کښې شوې وه، هغه په 1787ء کښې ایشیاټک سوسائټي نه شایع شوه او په 1801ء په لندن کښې د ایشیاټک ریسرچرز دویم جلد کښې په دویم ځل په 67-76 صفحو بیا چاپ شوه. دا ترجمه مې له هغې کړې او اصل انگرېزي متن مې ورسره منسلک کړې دے.

د کتاب اهمیت او خاصیت:

دا کتاب په ځینو حوالو د اهمیت وړ دے:

1. دا کتاب د نورو اکثرو افغان تاریخونو په شان هندوستان کښې لیکلې شوې دے او دې لوري ته اشاره کوي چې په پښتنو کښې د تمدن تر اتره تاریخي شعور څنګه وده موندله؟

2. دا کتاب د خپلو معاصرو افغان تاریخونو نه برعکس د فارسي په ځای پښتو کښې لیکلې شوې ده چې د دې خبرې اندازه ترې کېږي چې د افغانانو د حکومت د خاتمې نه پس ته هم پښتو ژبه د هغوي تر مینځه رائج وه. نور تاریخونه دربارونو سره تړلو خلقو لیکلي دي، "اسرار الافاغنه" یو عام سړي لیکلې ده چې د دې خبرې غمازي کوي چې د هندوستانی پښتنو په اولسي خلقو کښې پښتو ژبه د څو پښتو نه پس بیا هم ژوندۍ ژبه وه.
3. دې کتاب کښې ټول زور د افغانانو په نسب ورکړې شوې ده او ډېر معلومات یې زړه را کښون لري، ځکه چې یو عام پښتون د اولس د خلو عام روایتونه قلم ته سپارلي او دا یې وئيلي دي چې هاغه دور کښې عام پښتون اولس کښې د خپل اصلیت او خپل نسل باره کښې څه روایت وه.
4. بله یوه خاص خبره چې له کتابه څرگندېږي، هغه دا ده چې ده د قېس عبدالرشید نسبت د خالد بن ولید د افغانانو د مورث اعلیٰ کېدو باندې زیات زور راوړې ده او قېس پکښې هم نه د نظر انداز شوې. "مخزن" (مخزن افغاني تاریخ خان جهان لودهی) کښې هم دا حوالې موندې کېږي چې ډېرې قبیلې په دې خبره زور راوړي چې مونږ د خالد له اولاده یو.
5. د افغانانو په روایت کښې چې د پښتنو وفد له د نبي کریم ﷺ له خوا د عصا د عطا کېدو کومه تذکره ده، هغه په مخزن کښې نه ده درج بلکې صرف په عربي تذکرو کښې ده او د اخون دروېزه د کتاب (تذکره الابرار و الاشرار - مترجم) نه علاوه صرف هم دې کتاب کښې ده. د دې نه پته لگي چې د لیکونکي دروه نه هند ته د راتلو ډېره موده نه وه شوې او هغه په خپل ولایت کښې د رائجو روایاتو نه ښه اگاه وه.

6. دې کښې چې د "پتهان" ټکي کومه تشرېح شوې ده، هغه زياته عقلي ده. د فرشته بيان چې (د افغانانو په پتهنه کښې د ابادکارۍ له وجې پتهان شومې دے) او د مخزن بيان (چې د نبي کریم ﷺ قېس له د ورکړې شوي خطاب "بطان" [اصل نسخه کښې "بتان" دے - مترجم] وران شومې شکل "پتان" او بيا "پتهان" شومې دے)، مونږ ته غېر سائنسي ښکاري.

7. هنري د ترجمې شورو نېغ په نېغه د افغانانو د بني اسرائيل کېدو نه کړې ده او د فارسي د تلخیص د هغې حصې ترجمه يې نه ده کړې چې پکښې د اصل کتاب د ليکونکي او مترجم نامه ده.

8. د پښتنو په خپله په څلورو ډلو کښې د تقسيم د کومې منصوبه بندۍ بيان چې دې کښې شومې دے، له هغې ځينې څرگندېږي چې د افغانانو د قوميت تشکيل د محمود غزنوي په دور کښې شومې وه. له دې تقسيمه مونږ ته دا پته هم لگي چې د افغان قوميت بنياد په نسل وه. په نني دور کښې چې د افغان قوميت بنياد په ژبه ږدي، د غور وږ خبره ده.

9. کتاب کښې د افغانانو تاريخي کردار څرگند کړې شومې دے چې مونږ ته ترې په شپاړسمه صدۍ کښې په افغانانو کښې د سياسي بيدارۍ د شعور اندازه کېږي.

10. د دې کتاب نوم فارسي يا پښتو کښې د "اسرار افاغنه" په ځاي په عربي کښې "اسرار الافاغنه" دے چې ډېر معني خېز دے.

11. د ايشياتېک ريسرچ سوسائټي صدر وليم جونز چې په دې تحرير کومه حاشيه کښلې ده، هغې کښې د "عذد راس" يا "عذرا" نبي حواله ورکولو کښې وئيلي شوي دي چې د بني اسرائيلو لس ورکې قبيلې اول خو غلامې او بيا د ايران مغربي حصو کښې ابادې کړې شوې. وروستو دغه خلق د اوږد سفر کولو نه پس بل ملک ته لاړل او دغه

ملک "هزاره جات" (موجوده افغانستان) دے چې عذرا نبي يې نامه "ازارات" ليکلې ده. دا بيان د عبراني بائبل د کتاب دويم عذد راس، باب 13، آيت 45 کښې درج دے، البته د ولیم جونز پۀ دې نوټ الفنستين تنقيد کړے دے.

د دې کتاب پۀ مندرجاتو کښې خومره صداقت دے؟ — د دې د جاج اخستو د پاره ځان له بحث پکار دے ولې چې دا تلخيص شوے کتاب دومره مختصر دے چې ټولې خبرې پکښې ډېرې سرسري شوې دي. دا د افغانانو د بني اسرائيل کېدو پۀ نظريه بحث کوي چې مونږ به پرې چرته ځان له کتاب کښې تفصيلي بحث کوو.

سعود الحسن روهيله

9 جنوري 2007ء

د "اسرار الافاغنه" په حقله د خط ترجمه:

مکتوب له طرفه د عزت مآب هنري ونسیتارت مرحوم په نامه د صدر
بناغلیه!

څه موده وړاندې ما ته "اسرار الافاغنه" یا د افغانانو رازونه فارسي تلخیص
په لاس راغی چې مولوي خبر الدین تیار کړی دے. اصل کتاب پښتو ژبه
کښې حسین بن صابر بن خضر لیکلې دے چې د حضرت شاه قاسم سلېماني
مرید وء او د دې زبرگ مزار په چنارگره کښې دے. زما شوق پیدا شه چې د
دې (خلاصې) ترجمه وکړم، اگرچې د دې شروع د دې قبیلې نسب بیخي د
غېر یقیني بیا نه کېږي او یوه داسې قیصه پکښې بیان شوې ده چې په هېڅ
جوړ له هم ممکن او سنجیده تاریخ نه شي گرځېدے. بیا هم زما خیال دے
چې کله هم یو قوم د خپل اصل باره کښې څه معلومه شوې خبره بیانوي نو دا
څیز داسې معاشري لره د دلچسپۍ باعث وي او دا پته ترې هم لگي چې
هغوي حقیقتاً له کومه نسله دي. بې شکه د هر قوم د تاریخ ابتداء هم
افسانوي وي او کله چې له هر چا د زیات روشن خیال قومونه د تهذیب او
اهمیت هاغه درجې ته ورسې چې هغوي ته پکښې د خپلو کارنامو د یادولو
نفوته کېږي او هغوي د دې د یادولو جوگه کېږي هم نو هغوي ته همېشه
خپله ابتداء کښې هم داسې څیزونه په لاس ورځي چې د هغې ایجاد یا تصور
ډېر ښه او ښکلې وي. داسې افسانې په اول کښې خو د روایاتو په شکل
کښې مخې ته راځي او بیا په هم دغه شکل کښې هغه د راتلونکو نسلونو د
پاره د خپل قوم د دروغژن شان و شوکت ذریعه وگرځي، هغوي بې په لیک
کښې راولي او داسې ورته د تاریخ درجه حاصلېږي.

چونکې هر سلطنت د خپلو عناصرو مجموعه وي چې په خپله د انفرادي
اتحادونو نه د مجموعي اتحاد په درجه کښې کثیف شوي وي، ځکه نو
تاریخ د هغو معاملاتو مجموعه ده چې نه صرف مختلفو قبیلو سره تعلق

لري بلکې د يو قوم د افرادو سره هم متعلق وي چې دا تاريخ پرې بحث کوي. دا شان هره خاصه واقعه د يو څيز خلاصه وي او داسې هغه نيمگري هم وي، ځکه نو د دېو قبيلو سره متعلق د ژوند حالات، طور طريقې، کارنامې بلکې د رايو بيانونه هم چې د يو عظيم سلطنت سره علاقه لري، هغه نه صرف خپله زړه راکنسون لري، بلکې ډېر گټه ور هم وي ولې چې هغه د دغې قوم په تاريخ رڼا اچوي او د هغې وضاحت کوي.

د دېو احساساتو په تابع کښې زه د سوسايټي په خدمت کښې د "افغانانو" د دې تلخيص شوي تاريخ د ترجمې جسارت کوم. دا يوه داسې قبيله ده چې په مختلفو وختونو کښې هميشه راهسې د "فارس" او "هندوستان" سلطنتونو سره تړلې پاتې شوې ده. زه د دوي د ژبې يوه نمونه هم وړاندې کوم چې "پښتو" ورته وايي خو فارسي کښې دا ټکي "پشتو" وئيل شي. ښاغليه! زه په ډېر احترام سره ستاسو ته ټولو زيات فرمانبردار او کم تر ملازم يم.

هنري ونسيتارټ

کلکته، 3 مارچ 1784ء

د کتاب متن

اسرار الافاغنه

د افغانانو د يهوديانو له نسله کېدل

افغانان د خپلو رواياتو مطابق د ملک طالوت (ساوول بادشاه) له باقياتو څخه دي چې د ځينو د روايت تر مخه د يهودا ابن يعقوب له نسله دي او د ځينو نورو د روايتونو تر مخه د يوسف د ورور بن يامين له نسله دي.

د بني اسرائيلو او عماليقيانو تر مينځه جنگ کښې عماليقيان بريالي شو او هغوي يهوديان تباه او برباد کړل او تابوت سکينه يې هم يوړه. دا تابوت هغوي د يهوديانو د دېوتا په خيال اور ته گوزار کړه خو اور ورته څه خپت و نه رساوه. بيا يې په تېرونو ماتولو خو په هغې کښې هم کامياب نه شو. کوم سړي هم چې د دې بې حرمتي وکړه، هغه ته د خپل ناوړي حرکت سزا ملاو شوه. بيا يې په خپله عبادت گاه کښې کېښوه خو د هغوي ټولو دېوتاگانو ورته سجده وکړه. اخري يې په يوه غوا کېښوه چې ځنگل ته يې وشړله.

کله چې اشموئیل نبي پاڅېده نو بني اسرائيلو ورته ووي چې "مونږ په مکمله توگه د عماليقيانو تابع شوي يو او زمونږ څوک بادشاه نشته. مونږ لره يو بادشاه وټاکه چې د خداي د عظمت د پاره د جنگ جوگه وي." اشموئیل وپوښتل چې "که تاسو جنگ لره بوتلله شوي نو جنگ کولو ته به تيار يئ؟" هغوي جواب ورکړه "په مونږ څه چرچ نازل شوي دي چې کافرانو سره به نه شو جنگېدې؟ دي قوم خو مونږ ته خپل وطنه او اولاده جدا کړي يو."

په دي جبرائیل فرېسته راغله او د يوې معجزانه عصا ورکولو په وخت يې ورته ووي،

"دا د خداي حکم دی چې د کوم سړي قد د دي عصا برابر وي نو هغه به د اسرائيل بادشاه وي."

ملک طالوت هاغه غريب سړي وه چې د خلقو گډې بزې (او غواگانې) به يې خړولې. يوه ورځ ترې اتفاقاً د چا غوا ورکه شوه. د هغې په لټون کښې د ناکامۍ له وجې سخت مايوسه شئ او اشموئیل ته يې خواست وکړه چې "زما يوه غوا ورکه شوې ده او ما سره د هغې د مالک د مطمئن کولو هېڅ طريقه نشته. ما ته دعا وکړه چې دا گرانه راباندې اسانه شي."

اشموئیل اندازه وکړه چې د هغه قد ډېر ډنگ دی، د نامې پوښتنه يې ترې وکړه. هغه جواب ورکړه "طالوت"۔

اشموئیل ورته ووي "طالوت! دا عصا ځان پورې ونيسه چې جبرائیل فرېستې رالېږلې ده."

د هغه قد بيخي د عصا برابر وه. بيا اشموئیل ووي "خداي طالوت ستاسو بادشاه دی."

بني اسرائيل جواب ورکړه "مونږ د خپل بادشاه نه ډېر عظيم يو، مونږ د عزت خاوندان يو او هغه خو يو غريب سړی دی، زمونږ بادشاه څنگه کېدای شي؟"

اشموئيل ورته ووي "هغوي ته دې دا معلومه وي چې خداي طالوت د هغوي بادشاه کړي دے او هغه به تابوت سکينه بيرته راوړي."

داسې هغه (طالوت) تابوت سکينه بيرته راوړه او هغوي خپل حکمران ومنلو.

کله چې طالوت ته سلطنت ملاو شۀ نو هغه د جالوت يا گوليته پۀ علاقو قبضه وکړه. هغه (جالوت) يو لوي فوخ تيار کړۀ خو هغه د داود لۀ لاسه ووژلۀ شۀ. وروستو طالوت کافرانو سره پۀ يو جنگ کښې شهيد شۀ او خداي داود د يهوديانو بادشاه کړۀ.

د ملک طالوت دوه زامن و، د يو نوم "برکيا" او د بل نامه "ارميا" وه چې د داود ملازمت يې کړي وه او هغه به دوي سره ډېره مينه کوله. هغه دواړه کافرانو سره جنگ له ولېږل او د خداي پۀ فضل دواړه کامياب شول.

د برکيا زوي "افغان" وه او د ارميا زوي "اصبک" وه. دا دواړه خوانان د داود پۀ عهد کښې لۀ ټولو ممتاز وو او دواړه سلېمان پۀ خپل ملازمت کښې واخستل. د افغان امتياز دا وه چې جسماني طاقت يې دومره زيات وه چې د ډېوانو او پېريانو پۀ زړونو به يې هم هېبت راوستۀ او اصبک د خپل علم پۀ وجه ممتاز وه.

افغان به اکثر پۀ غرونو گرځېدۀ چرته چې د هغه د وفات نه پس د هغه اولاد ځان مستحکم کړۀ. هغوي به ازاد گرځېدل، ځان له يې قلاگانې جوړې کړې او کافران يې ختم کړل.

کله چې د مخلوقاتو منتخب حضرت محمد ﷺ مبعوث شۀ نو شهرت يې افغانانو ته هم راوړسېدۀ چې د خپلو سردارانو خالد او عبدالرشيد (د وليد زامن) پۀ مشرۍ کښې د يوې ډلې پۀ شکل کښې ورغلل. نبي کریم ﷺ يې شاندار استقبال وکړۀ او وې فرمايل "راځئ بادشاهانو يا ملوکانو!" — لۀ هغې پس دې خلقو ته د "ملک" خطاب ورکړي شۀ چې تر اوسه پرې نازېږي. نبي کریم ﷺ دوي له خپل علم ورکړۀ او وې فرمايل چې:

له دوي به دين ته تقويت رسي.

د خالد ډېر اولاد پېدا شۀ چې کافرانو سره يې جنگونه وکړل. د نبي کریم ﷺ پۀ موجودگي کښي يې خانونه څرگند کړل. حضرت محمد ﷺ دوي له ډېر عزت ورکړۀ او دوي ته يې دعا وکړه.

د غزني د سلطان محمود پۀ عهد کښي د خالد بن وليد د کورنۍ اته تنه سلطان له راغلل چې قالون، عالون، داود، يالوا، احمد، اون او غازي (دا نامي اووۀ دي - مترجم) نومونه يې وو. سلطان ترې ډېر خوشحاله شۀ او هر يو يې د پوځ سپه سالار کړۀ. دوي له يې وزارتونه ورکړۀ اول د وکیل مطلق يا د نايب السلطنت عهدې يې ورکړې.

دا خلق چې به چرته هم تلل، هاغه ځاي به يې قبضه کولو، جوماتونه به يې جوړول او د بتانو مندرونه به يې وړانول. دوي پۀ شمېر کښي ډېر زيات شو، دومره چې د محمود پوځ زياتره پۀ افغانانو مشتمل وۀ. کله چې هرهند د هندوستان طاقتور حکمران پۀ غزنه حمله وکړه نو سلطان محمود د هغۀ خلاق د خالد د اولاد شل زره سواره واستول. د ډېر سخت جنگ نه پس افغانانو حمله وکړه او له سحره تر غرمي ښۀ پۀ نره و جنگېدل، هرهند له يې ماتې ورکړه، ډېر کافران يې مړۀ او ځيني يې مسلمانان کړل.

اوس افغانانو پۀ غرونو پښي ښځي کړي وې او ځيني د سلطان محمود پۀ اجازت پۀ ښهرونو کښي اباد شو. هغوي ځان پۀ څلورو ډلو کښي وویشلو او دا متفقه ضابطه يې جوړه کړه چې:

1. اول خالصه طبقه کښي هاغه خلق شامل دي چې پلرونو او مياندي يې دواړه افغانان وي.

2. دويمه ډله کښي هاغه خلق شامل دي چې پلرونه يې افغانان وي خو مياندي يې له نورو قامونو وي.

3. درېمه ډله هاغه ده چې مياندي يې پښتني وي خو پلرونه يې له نورو قامونو وي.

4. او څلورمه ډله د هغو بنځو په اولاد مشتمله ده چې مياندي يې پښتني دي خو پلرونه يا خاوندان يې له نورو قومونو دي —

او کوم خلق چې په دې څلورو ډلو کښې يوې سره هم تعلق نه لري، هغوي ته به "افغان" نه شي وئيلې.

د سلطان محمود د وفات نه پس هغوي په غرونو کښې سکونت اختيار کړه. وروستو چې کله د غزني يو سلطان شهاب الدين غوري دوه واره له هندوستانه ناکامه راغې نو وزير يې خلق را جمع کړه او پوښتنه يې ترې وکړه چې د خالد په اولاد کښې څوک ژوندي شته؟

هغه ځواب کښې ووې چې ډېر پکښې غرونو کښې استوگنه لري او د ازادۍ ژوند تېروي او هلته ورسره خپل پوځ هم دے.

وزير هغوي ته خواست وکړه چې غرونو ته ورشي او افغانان د يوې معاهدې تر مخه دلته راوستو باندې راضي کړي، ځکه چې هغوي د نبي ﷺ د اصحابو له نسله دي. د غزني استوگنو يو سفارت تيار کړه او د ډېرو ډالو تپلو سره يې د افغانانو ذهنونه جوړ کړل. افغانانو د سلطان په ملازمت کښې د داخلېدو وعده وکړه خو په دې شرط چې سلطان دې په خپله راشي او معاهده دې وکړي. سلطان ورپسې غرونو ته ورغې، ډېر قدر او عزت يې وکړه، ډېرې جامې جوړې او نورې تحفې يې ورکړې او هغوي سلطان له د دولس زره سورو نه علاوه ځينې پياده پوځ هم ورکړه چې د سلطان د پوځ د هر اول په طور يې په دهلي قبضه وکړه. راي پتورا بادشاه، د هغه وزيران او اميران يې قتل کړل، ښهر يې تباه کړه او کافران يې بنديوان کړل. وروستو يې دغه کار په قنوج کښې هم وکړه.

سلطان د دغو ښهرونو په فتح ډېر خوشحاله شئ او افغانان يې په اعزازاتو ولمانځل. وئيلې شي چې له هغه وخته دوي له د "پټان" او "خان" خطابونه ورکړي شو. "پټهان" لفظ د هندي د فعل "پيټنا" يو دم حمله کولو نه وټي دے چې په دشمن د دوي په ډېره تېزۍ د حملو کولو کنايه ده. پښتنو د

هندوستان په تاريخ کښې ځان په ډېره شانداره طريقه ممتاز کړې دے او په ډېرو ډلو کښې تقسيم شوي دي.

د افاغنه په قبضه کښې د سلېمان غر او د هغې نواحيو ملک دے چې قندهار سره دے. دلته هغوي قلاگانې جوړې کړې. په دې قبيله کښې ډېر بادشاهان تېر شوي دي. د دهلي په تخت يې دا بادشاهان پاتې شوي دي: سلطان بهلول افغان لودهې، سلطان سکندر (لودهې)، سلطان ابراهيم (لودهې)، شېر شاه (سوري)، اسلام شاه (سوري) - په دېو کښې د غور دا بادشاهان هم شامل دي: سلېمان شاه گرزني، بايزيد شاه او قطب شاه. له دې علاوه دې قوم مختلفو صوبو کښې ډېر فاتحين هم پېدا کړي دي.

افغانانو ته "سلېماني" هم وئيلي شي يا خو له دې وجې چې دوي د سلېمان د يهوديانو د بادشاه رعيت وو يا له دې وجې چې دوي په سلېمان غره کښې استوگن وو.

(دلته د "اسرار الافاغنه" ترجمه ختمېږي، وړاندې د هنري ونسيتهارت بيان دے) د ترجمې ختمولو نه پس زه صرف دومره اضافه کوم چې د افغانانو ملک چې د کابل يوه صوبه ده، په اصل کښې "روه" يادېږي او له دې ځنې "روهيله" لفظ وتلے دے. دې کښې چې افغانانو کوم ښهر جوړ کړے دے، هغې ته "پېښور" يا "پشاور" وايي او اوس پوره د يوې ضلعې نامه ده. د "پتهانانو" يا "افغانانو" ډلې ډېرې زياتې دي، دېو کښې خاص دا دي: لودي، لوهاني، سور، سرواني، يوسفزي، بنگښ، دلازاک، خټک، ياسين، خليل او بلوچي.

د "زي" مطلب اولاد او د "خېل" مطلب ډله ده. د افغانانو يوه خاص تذکره مرحوم حافظ رحمت خان ليکلې ده چې د روهيليو يو سردار وه، شوقين قارئین ترې نور معلومات حاصلولے شي. هغوي مسلمانان دي، څه سنيان دي او څنې د شيعه عقيدې سره تړلي دي. هغوي د خپلې قبيلې د شهرت او د خپل نسب په قدامت ډېر زيات وياري خو نور مسلمانان د دوي دعوي رد

کوي او دوي کوم نوے يا کم تره نسل گڼي، البته د تاريخ نه يې د کردار جاج اخستے شي. هغوي په خپله بهادري، خپل ځان انفرادي طور هم او اجتماعي طور هم د بادشاهانو په طور هم او د مددگار په طور هم ممتاز کړے دے. هغوي خپلو شهزادگانو له هم فتوحات کړي دي او غېر ملکيانو لره هم او همېشه د هغه پوځ بنيادي قوت گڼلے شي چې دوي پکښې ملازمت کوي. دوي کښې څه خوبۍ او څنې خامۍ هم دي. څنې وخت غداري هم کوي، بلکې د يوې کم ترې درجې د قاتل کردار هم ادا کوي.

د صدر حاشيه:

د افغانانو دا تاريخ د يو اهم دريافت په لوري ځي. مونږ په "عذد راس" کښې دا لولو چې لس قبيلې د يو اوږد بياباني سفر نه پس يو داسې ملک ته راغلې چې "ارضارات" نومېږي، چرته چې زمونږ په خيال اباد شوي دي. اوس د افغانانو په باره کښې غوره فارسي مؤرخين دا وئيلے شي چې هغوي د يهوديانو له نسله دي. د دوي تر مينځه خپلو کښې هم دا روايت موجود دے او په دې هم زور راوړے شي چې د دوي خاندانونه د يهوديانو قبيائيلو په نامو پېژندے شي، حالانکې د اسلام راوړو نه پس ته يې د خپل اصليت د پټولو ډېره هڅه وکړه.

پښتو ژبه، چې يو لغت يې ما سره دے، کاليدې ژبې سره ډېر مماثلت لري او د دوي په قبضه کښې يوې لويې ضلعې ته هزاره يا هزارات وئيلې شي چې په ډېره اسانۍ په هغه لفظ کښې بدلېدے شي چې "عذد راس" استعمال کړے دے. زه د افغانانو د تاريخ او ادب په باره کښې د تحقيق زوردار سفارش کوم.

باسمه تعالیٰ

د زړه خبره

پښتانه څوک دي؟ د دوي ټاټوبي کوم کوم پاتې شوي دي؟ له کومې راغلي دي او چرته مېشته شوي دي؟ —

د دې سوالونو په جوابونو کې ښې ښې پېژنې او خپلو کورنيو محققينو خبرې کړې دي. چا يهوديان (بني اسرائيل)، ګنلي دي، چا يونانيان، چا ارين او چا پښتانه هم پښتانه ګنلي دي. هر چا خپلې نظريې قابل قبول جوړولو د پاره د موجودو شهادتونو نه پاره اوازونه او جوازونه تراشلي دي. د "وېد" پکټ، پخت، پخت، "اوستا" کېنې بخد، بخت او پخت او دا شان د يونان مؤرخينو او جغرافيه دانو پښتنو ته "پکټين" يا "پکټويس" او د دوي ټاټوبي ته "پکټیکا" او "پکټیکاس" ليکلي دي او قريب قريب ټولو مستشرقينو په علمي او ساينسي بنياد د تحقيق نه پس دا منلې ده چې پښتانه د وېد "پکټ" او د يوناني تاريخ "پکټويس" دي او دا قبيله 1400 قبل مسيح زره ده چې په بلخ، باختر کېنې بې استوګنه کوله. هېروډوټس

خپله زمانه 484 ق.م کښې د پښتنو نامه "پکهتین" لیکلې ده چې د اباسین او امو په غاړو څنډو اباد وو او د فارس، هند او چین د زورورو تهذیبونو مینځ کښې یې خپل وجود او تهذیب ژوند ساتلې دے. بطليموس دوي په "پکهتین" او "پکهتان" یاد کړي دي. ده او سکايي لاکس خپله سفرنامه کښې د دوي سیمه "اریا" او "اریانه وېجا" په نامه یاده کړې ده. دېو محققینو کښې د ځینو نامې ډېرې واضحې دي مثلاً پروفېسر کلاپروت، پروفېسر برنارډ ډورن، الفنسټین، مېجر راورتي، هنري والتربېلیو، ډاکټر ټرومپ او ولیم هنري پښتانه د ژبې د تحقیقاتو په بنیاد، چې دا د ژند، اوستا او سنسکرت سره ډېره نژدې ده، "انډو اړین" ژبه ده، ځکه نو پښتانه هم په دغه اړه اړین دي. د خپلو تحقیقونو په بنیاد ځینو مؤرخینو او محققینو د پښتنو / افغانانو د وجود او تهذیب عمر 1900 ق.م ته رسېدلې منلې دے.

دلته پښتونخوا کښې زموږ د ژبې او ادب عالمانو او مؤرخینو لکه قاضي عطاء الله، مولانا عبدالقادر، سید بهادر شاه ظفر کاکاخېل، روشن خان، دوست محمد خان کامل مومند، حسین بخش کوثر غوریاخېل، غني خان، اجمل خټک او سعدالله جان برق او نورو خپلو لیکلو تاریخونو او ځینې ادبي کتابونو کښې چا بني اسرائيل او چا بیا اړین گڼلي دي.

د افغانستان عالمانو کښې پروفېسر عبدالحي حبيبي، احمد علي کهزاد، حبیب الله ټري، صدیق الله ریښتین او ځینو نورو پښتانه اړین یاد کړي دي او د دوي د پښتو ژبې رڼا و رېښې یې د پخوانیو ژبو او کتابونو ژند، پاژند، اوستا او د سنسکرت په اړه اوستا، سنسکرت او هندي سره تړلي دي ځکه نو زیات تره محققین هم په دې خبره یوه ځله دي چې پښتانه اړین دي که دلته پښتونخوا کښې دي که افغانستان کښې، که جنوبي پښتونخوا کښې او که د وطن دننه په نورو صوبو کښې یا د وطن نه بهر په نورو وطنونو اباد دي. البته پرېشان خټک صاحب وایي چې پښتانه پښتانه دي او که

مونږ خپل کلاسیک ادب ته رجوع کوو او خوشحال بابا راخلو نو هغه یې د یعقوب د قوم او ټبر نه گڼي:

په بنایست باندې یې ختمه دا وېنا ده
چې په اصل د یعقوب قوم و تبار دي

زمونږ استاد محترم قلندر مومند به دا خبره کوله چې تاریخ هسې هم افسانوي وي او له ځانه پکښې ډېرې قيصې قطارې راجوړې شوې وي نو په ځای د دې چې مونږ خپلې رڼې پکښې په لادینو خلقو پورې تړو، ولې دې ځان د پېغمبرانو په اولاد کښې شمار نه کړو. د هغوي خپل نظر په خپل ځای خو تحقیق پاڅه دلایل او سندونه او ثبوتونه غواړي او کومو محققینو چې په دې کښې خپل ځانونه کړولي دي، کلونه کلونه یې خپلو تحقیقي منصوبو ته دوام ورکړی دی. هغوي په دې نتیجه رسېدلي دي چې پښتانه اریا دي.

د سعود الحسن روهيله دغه اردو ترجمه د هنري ونسیتارټ د انگرېزي تلخیص نه شوې ده خو د حسین ابن صابر ابن خضر نوم سره تړلې د "اسرار الافاغنه" اصل مسوده ناپېد ده. په ځینو حوالو "اسرار الافاغنه" د اهمیت وړ دی چې "د کتاب اهمیت او خاصیت" تر عنوان لاندې یې ذکر شوی دی. دلته زه دې کتاب کښې د وړاندې شوې نظریې بادي النظر، د یو اهم تاریخي دستاوېز په حېث د پښتون تاریخ د طالب عالمانو د پاره د محفوظ کولو کوشش کوم.

ډاکټر محمد زبیر حسرت

ډائریکټر پښتونخوا مطالعاتي مرکز

باچا خان پوهنتون چارسده

2014/09/30ء

Prof. Dr. MUHAMMAD ZUBAIR HASRAT

Curriculum Vitae

0345 930 9207

hdrzubair@ymail.com

PERSONAL

Name	Muhammad Zubair
Pen Name	Dr. Muhammad Zubair Hasrat
Father Name	Syed-ul-Konain
D/O/Birth	14 Aug' 1962
P/O/Birth	Mohalla Bari Cham, Hoti, Mardan
Marital status	Married
Address	Daudzai kandey, Tehkal payan, Peshawar

ACADEMIC QUALIFICATION

- Ph.D. in Pashto (A critical study of Qalandar Moomand)
2008 University of Peshawar
- M.Phil (Dost Muhammad Khan Kamil Moomand: Life & works)
1997 University of Peshawar
- M.A (Pashto)
1986 University of Peshawar
- B.A
1984 University of Peshawar
- F.A
1982 BISE, Peshawar
- SSC (Humanities Group)
1978 BISE, Peshawar

CAREER HISTORY

- 1985 Drawing Master G.M.S Jalsai, Sawabi
- 1990 Lecturer in Pashto G.D.C Lahor, Sawabi
- 1997 Assistant Professor G.D.C Turu, Mardan
- 2008 Associate Professor G.D.C Lahor, Sawabi
- 2008 Subject Specialist (Pashto) Khyber Pakhtunkhwa Text Book Board, Peshawar
- 2010 Principal G.D.C Yar Hussain, Sawabi
- 2012 Subject Specialist (Pashto) Khyber Pakhtunkhwa Text Book Board, Peshawar
- 2013 Director Pakhtunkhwa Study Centre Bacha Khan University, Charsadda

PUBLICATIONS

1. Poetry Da Khyaa: pa' seuree
2. Poetry Zamaa aw Staa Sandarey
3. Poetry Ghazal Zaar
4. Poetry Zjwandi Lafzuna
5. Biography Hasrat: Zjwand aw Fun
6. Reportage La' Mardana tar Mardana
7. Compilation Dr. Amin: yawa Mutaale'a
8. Research Aulasi Adabi Jirga
9. Research Da Khushal Baba Taarik Goe
10. Compilation Warbaluna che samsor shi
11. Research da Shamshad Khaasa ganrha
12. Research da Qalb-ul-Seer Shaaeri
13. Research Khushal aw Rokhaanya
14. Sketches Naqshoona
15. Criticism Naqsh (A detail study of Pashto Afsaana)
16. Translation Da Tahqeeq Fun
17. Short stories Qissa Khaana
18. Short stories Da Zjwandun khaarya
19. Poetry Kalaam
20. Poetry Elhaam
21. Poetry Zama Ghazaluna
22. Poetry da Gul pa' Katoree ke
23. Poetry Yaqeen
24. Research Adabi Muqaddimey Vol. I
25. Research Adabi Muqaddimey Vol. II
26. Research Adabi Muqaddimey (Dost Muhammad Kamil Moomand)
27. Research Qalandar Moomand
28. Research Qalandar Moomand (Zindagi, Fun aur Shakhsiyat)
29. Compilation da Sabawun ranrhaayee (Qalandar Moomand)
30. Research Wali Khan: Zjwand, Shakhsiyat aw Syaasat
31. Compilation Saazuna Awaazuna (Amir Ghulam Sadiq's Filmi songs)
32. Compilation Latoon (Ghani Khan)
33. Compilation Sandareez Shafaquna (Saif-ur-Rahman Saleem)
34. Compilation da Saigayo pa' Shor ke (Khan Bahadar Hasrat)
35. Research Dost Muhammad Khan Kamil Moomand: Zjwand aw Adabi Khidmaat
36. Research Etmaam-e-Hujjat
37. Compilation Seend (Markazi Pukhto Adabi Jirga, Nowkhaar)
38. Reportage Nandaarey
39. Reportages Roodaaduna (Markazi Pukhto Adabi Jirga, Nowkhaar)
40. Research Laaluna Malghalarey (Sayings of Bacha Khan)
41. Drama Khudaai Khidmatgaar (Fazal Karim)
42. Compilation Khushal Khan Khattak (Dost Muhammad Khan Kamil Moomand)
43. Compilation Rahman Baba (Dost Muhammad Khan Kamil Moomand)
44. Research da Rahman Baba Fikri Maktab
45. Research Khudaai Khidmatgaar (Fazl-ul-Rahim Saaqi)
46. Drama Dard (Amir Nawaz Khn Jalya)
47. Compilation da Bacha Khan Kifaayat shu'aari (Fazl-ul-Rahim Saaqi)
48. Compilation Da Sabar Jang (Fazl-ul-Rahim Saaqi)
49. Compilation Drey Qessey (Fazl-ul-Rahim Saaqi)
50. Research da QASEEDA BURDA marzomey aw mansoorey tarjume
51. Compilation Kalpaanrai (Maraka Publications, Mardan)
52. Compilation Maraka (13 volumes)

53. Compilation	da Akhun Gadaa Muntakhibaat
54. Research	Hamid Baba aw Dur aw Marjaan
55. Research	Qalb-ul-Seer (Gohar Khan Kattak)
56. Research	da Rostee Sparlee Nargas – Ajmal Khattak
57. Research	Pukhto aw Norey Afsaaney – Ajmal Khattak
58. Research	da Makhzan-ul-Islam Muqaddima
59. Research	Makhzan-ul-Islam (Akhun Darveza)
60. Compilation	Qalandar Moomand (Zjwand, Fun aw Shakhshiyat)
61. Research	Mast Malang Ghani Khan
62. Compilation	Latoon pasey Latoon (by Ghani Khan)
63. Research	Tamaashey (Evolution of Pashto Drama, 1930-1970)
64. Translation	Asraar-ul- Afaaghina

Articles

More than 100 research articles on different topics published in the newspapers and research journals.

پښتون په اصل، سربني دے
 يا غور غشته دے، يا بيته دے
 لودي، غلجی دے، د پتي له لوره
 به سربن پوري، بيا کرانه دے

خوشحال خان خټک (کليات 736 مخ)

خوروونكي
د ادبي دوستانو مركه مردان
پښتونخوا

2014ء

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library